

Encyklika Libertas praestantissimum

papeže Lva XIII.

ze dne 20. června 1888

o podstatě lidské svobody, jejím užívání podle vůle Boží a o jejím zneužívání liberalismem

Všem Ctihodným bratřím:

patriarchům, primasům, arcibiskupům a biskupům katolických oblastí světa, kteří stojí v milosti a společenství s Apoštolským stolcem,

papež Lev XIII.

Ctihodní bratři!

Pozdrav a Apoštolské požehnání!

Svoboda je nejpřednější mezi přirozenými statky. Je vlastní jen takovým bytostem, které užívají rozumu, a propůjčuje člověku důstojnost v takové míře, že je, řídě se vlastním rozhodnutím, pánem svého jednání. Záleží ale velice na tom, v jakém smyslu užívá tuto svou důstojnost: neboť užívání svobody přináší nejvyšší dobra, ale i největší zla. Zajisté má člověk volnou ruku v uposlechnutí rozumu, v následování mravně dobrého a v usilování o přímou cestu za svým nejvyšším cílem. Ale právě tak se může odchýlit všemi možnými směry, jestliže se vydá za klamnými představami dobra, může porušit mravní řád a dobrovolně se vrhnout do zkázy.

Ježíš Kristus, osvoboditel lidského pokolení, obnovil a zdokonalil původní důstojnost naší přirozenosti. Posílil také mocně vůli člověka a dal mu Svým přispěním, milostí zde na zemi, zaměření na ještě vyšší dobro skrze naději na věčnou blaženost na onom světě.

Ve stejném smyslu se o toto vznešené dobro svobody zasloužila katolická Církev a bude tak vždy činit: neboť jest její úlohou zprostředkovat po všechny časy projevy přízně, jimiž nás Ježíš Kristus obdaroval.

Nicméně není malý počet těch, kteří považují Církev za nepřítele lidské svobody. Důvodem toho je určitý nesprávný a zvrácený úsudek o svobodě samé, zčásti totiž falšují její správný pojem a zčásti ji nepatříčně rozšiřují tím, že do její oblasti zahrnují mnohé, co svobodě, jak učí zdravý rozum, není dovoleno.

Již dříve, totiž v Naší encyklice *Immortale Dei*, jsme se vyslovili o tzv. moderních svobodách a oddělili správné od nesprávného. Zároveň jsme ukázali, že to, co je na těchto svobodách dobré, je tak staré jako pravda sama, proto to Církev vždy nejvyšš ochotně schvalovala a uplatňovala v životě. Co z novot přibylo, to tvoří – po přezkoušení jejich pravdivosti – určitý nečistý podíl toho, co má svůj původ v bouřlivých dobách a v bezuzdné radosti z převrácení stávajícího. Mnozí se ale tvrdošijně drží tohoto mínění: tyto svobody jsou prý i v tom, co obsahují

rouhavého, největší ozdobou naší doby a vytvořily prý nutný základ, na němž spočívají státy. Kde tyto svobody chybějí, nedá se prý myslet dokonalá vláda státního zřízení. Proto považujeme za nutné, s ohledem na veřejný prospěch, tuto otázku zvláště projednat.

Přejděme přímo k otázce o mravní svobodě, tak jak se nám jeví, jak co se týče jednotlivých osob, tak i ve státním zřízení. Každopádně by mohlo být užitečné předeslat několik poznámek o přirozené svobodě, neboť ta je, přes svou celkovou odlišnost od svobody mravní, přesto pramenem a nutným výchozím bodem, daným přirozeností, pro každý druh svobody.

Přirozená svoboda se vyskytuje, podle všeobecného soudu a společného přesvědčení – z toho zaznívá hlas přirozenosti s největší jistotou – jen u bytostí obdařených rozumem. Právě v přirozené svobodě leží zjevně důvod, proč může být člověk považován za skutečného původce svých činů a jednání. A to plným právem: neboť ostatní tvorové jsou řízeni jen svými smysly, když z popudu své přirozenosti hledají to, co jim prospívá, a prchají před tím, co jim škodí. Oproti tomu člověk v každém svém jednání sleduje vedení rozumem.

Rozum ale shledává, že všechny statky tohoto světa a též každý jednotlivě skutečně existují, ale že právě tak by mohly neexistovat. Právě v tom rozum poznává, že žádný z nich nemusíme nevyhnutelně využívat, a tak je představuje svobodné volbě vůle, aby si z nich vybrala a rozhodla se podle vlastního dobrozdání. O této tzv. kontingenci (nahodilosti výběru) všech nabízených statků může si člověk vytvořit úsudek, a to proto, jelikož v něm sídlí jednoduchá, duchová, myšlení schopná duše.

Když je tomu ale tak, nemá tedy (duše) původ v hmotném světě a není ve své existenci na něm závislá. Je navíc stvořena bezprostředně Bohem a stojí vysoko nad přírodou, jak ji společně tvoří tělesa. Člověk má svůj vlastní způsob života a jednání, který mu přísluší. Protože pak jeho duch chápe neproměnné a nutné pojmy pravdivého a dobrého, zjišťuje, že všechna jednotlivá dobra nejsou nutnými dobry.

Tak tedy vyplývá z úvahy o duchovosti lidské duše, jež stojí nad pomíjejícností tělesnosti a má schopnost myslet, zároveň nejpádnější důvod pro přirozenou svobodu.

Právě tak jako jednoduchost, duchovost a nesmrtelnost lidské duše, tak ani svobodu nehlásal nikdo hlasitěji a nebránil trvaleji než katolická církev. Učila přece v každé době oběma dogmatům a zachovala je jako takové. A nejen to jediné: proti rozporům heretiků a proti těm, kteří se přidávali k novým míněním, prokázala se jako záštita svobody a zachránila tak toto cenné dobro před zánikem. S jakou horlivostí se postavila v tomto ohledu proti nesmyslným snahám manichejců a jiných, o tom svědčí knihy dějin. Jak nejpříhodněji a důrazně však bojovala v novější době, jak na Tridentském koncilu, tak později proti stoupencům jansenismu, za svobodu vůle člověka, a jak v žádné době a na žádném místě nenechala zapustit kořeny fatalismu, je všeobecně známo.

Tak je tedy, jak řečeno, svoboda vlastní těm, kteří jsou nadáni rozumem. Svoboda sama však není nic jiného, uvažujeme-li o její podstatě, než schopnost volit to, co slouží účelu: neboť kdo má moc zvolit mezi možnostmi jednu, ten je pánem svého jednání.

Důvod, proč o nějakou věc usilujeme, je dobro, jež se nazývá dobro užitečné (*bonum utile*).

Vše dobré ale vzbuzuje, podle své vnitřní povahy, touhu po dosažení. Proto svoboda je vlastní schopností vůle, nebo spíše: je sama vůlí, pokud při své činnosti má možnost volby. Vůle však není nijak vzbuzena, jestliže jí nesvítí jako pochodeň poznání ducha, tzn.: vůlí žádané dobro je proto s nutností něco dobrého, protože to bylo zkoumáno rozumem. A to tím spíše, protože při každém úkonu vůle rozhodnutí volby předchází vždy soud: o pravé povaze statků, a kterému z nich dát před ostatními přednost. Ale soudit, jak přizná každý rozumný člověk, je věcí rozumu, a ne vůle.

Jestliže proto svoboda je vlastní vůli, která je podle přirozenosti žádostí řízenou rozumem, pak z toho vyplývá: také svoboda, tak jako vůle, se vztahuje na dobro, odpovídající rozumu. Oboje, svoboda i vůle, jsou však nedokonalé: tak se proto může stát a často se stává, že rozum předkládá vůli jen zdánlivé dobro, jež ale ve skutečnosti není dobré, a vůle pak o toto usiluje. Je to určitý nedostatek, selhání moci se mýlit a skutečně se mýlit: to je důkaz pro nedokonalost naší schopnosti myslet. Usilování o klamné, zdánlivé dobro ukazuje skutečnost svobody vůle – podobně jako nemoc ukazuje, že jsme naživu.

Toto usilování pak ale představuje špatné pojetí svobody. Právě jelikož je vůle závislá na rozumu, tak je zneužitím vůle, jestliže vůle touží po něčem, co odporuje zdravému rozumu. Takovou chybou je od základu zhanobena svoboda.

Bůh je nekonečně dokonalý: protože je nejvyšší Moudrost a ve své podstatě Dobro, je také nejvyšší svobodný: z toho důvodu nemůže žádným způsobem chtít mravně zlé (*malum culpae*). Právě tak to nemohou chtít blažení v nebi, neboť patří na Boha, nejvyšší Dobro. Vtipně proto poznamenal Augustin a jiní vůči pelagiánům: Kdyby možnost odklonu od dobra byla přirozená a představovala dokonalou svobodu, pak by Bůh, Ježíš Kristus, andělé a svatí v nebi, kteří všichni tuto možnost nemají, nebyli buď svobodní, nebo by pak byli méně dokonalí než nedokonalý člověk zde na zemi.

Tuto věc mnohostranně projednal Andělský učitel (sv. Tomáš Akvinský).

Z toho s naléhavou důsledností vyplývá, že schopnost ke hříchu není svobodou, nýbrž otroctvím. Tak velice bystře poznamenává ke slově Krista Pána: „Kdo hřeší, je otrokem hříchu,“ [Jan 8, 35] toto: „Každá věc je tím, co jí podle její přirozenosti přísluší. Je-li tedy pohybována od něčeho cizího, nejedná z vlastního popudu, nýbrž z působení jiného: to je ale otroctví. Člověk je přece podle své přirozenosti bytost rozumová. Je-li tedy pohybován rozumem, je pohybován z vlastního popudu a je samostatně činný. To znamená svobodu. Když ale člověk hřeší, je činný proti rozumu a pak je určitou měrou pohybován od druhého, od cizího držen v mezích, a proto: „kdo hřeší, je otrokem hříchu“.

Sama filosofie starých toto zřetelně poznala, zvláště těch, kteří učili: jen moudrý může být svobodný. Za moudrého ale u nich, jak známo, platil jen ten, který se naučil žít trvale podle přirozenosti, tj. úctyhodně a ctnostně.

Vzhledem k takové povaze svobody v člověku muselo se jí dostat odpovídající podpory a ochrany, kterými by byly všechny její činnosti zaměřeny k dobru a odvráceny od zlého. Jinak by svoboda vůle byla člověku dána k veliké škodě. Proto byl za prvé nutný zákon, tj. pravidlo, a sice k tomu, co je třeba činit a čeho se varovat. Pro bytosti bez vědomí, které jsou činné podle nutkající nutnosti, nemůže existovat zákon ve vlastním slova smyslu, protože v celé své činnosti sledují pud přirozenosti a nemohou být činné samy od sebe žádným jiným způsobem. Svobodné bytosti ale mají právě proto, že se těší svobodě, v důsledku toho možnost jednat nebo nejednat, jednat tak či onak, volí podle své vůle, přičemž předchází onen výše zmíněný soud rozumu.

Tento soud neurčuje pouze, co je podle své přirozenosti úctyhodné a co hanebné, nýbrž i to, co je dobré a je třeba vykonat, a co je zlé a čeho se varovat. Je to rozum, který vůli předepisuje, o co má usilovat a čeho se má varovat, aby člověk mohl dosáhnout svého nejvyššího cíle, a co všechno pro to musí učinit.

Tento řád rozumu nazýváme zákonem. Nejhlubší důvod, v čem zároveň tkví zákon i jeho nezbytnost, je třeba hledat ve svobodě vůle člověka samého, naše rozhodnutí vůle musí totiž zůstat v souladu s pravdivým rozumem. Není proto nic tak falešné a zvrácené jako si myslet a tvrdit: jelikož je člověk od přirozenosti svobodný, proto by měl být bez zákona, – neboť by to znamenalo totéž co tvrdit: ke svobodě nutně patří být nezávislý na rozumu. Ve skutečnosti je tomu spíše naopak: jelikož je člověk od přirozenosti svobodný, musí být podřízen zákonu. Tak zákon řídí člověka v jeho konání – příslibení odměny a hrozba trestu se mu stávají pohnutkou k dobrému a zdržují ho od zlého.

Takové povahy je přirozený zákon, nejzákladnější ze všech. Je vepsán a vtištěn v duši každého jednotlivého člověka, neboť to není nic jiného než lidský rozum sám, který zde poručí správné konat a zakazuje jednat zvráceně. Tomuto příkazu rozumu ale přísluší síla zákona jen proto, že je hlasem a tlumočnickem vyššího rozumu, jemuž máme podřídit svého ducha a svou svobodu. Neboť když zákon ukládá povinnosti a propůjčuje práva, opírá se celý jeho význam o autoritu, tj. o odůvodněnou moc určovat povinnosti a označovat práva a právě tak tresty a odměnami učinit neporušitelným to, co je uloženo. To vše by ale nemohlo být mezi lidmi veřejně proveditelné, kdyby byl člověk sám sobě nejvyšším zákonodárcem, který předepisuje sám svému jednání jeho pravidla. Z toho tedy vyplývá, že přirozený zákon je věčný zákon sám, který je vštípen rozumným bytostem: ty jsou jím nakloňovány k cíli jim určenému a k odpovídajícímu chování. Věčný zákon je věčný rozum Stvořitele a Vládce celého světa, samého Boha.

S tímto pravidlem, které určuje naše jednání a zdržuje od hříchu, spojila Boží dobrota ještě určité ochranné prostředky, které jsou zvláště způsobilé k mravní posile člověka a ovládnutí jeho vůle. První a nejvýznačnější z nich je síla Božské milosti. Ta osvěcuje ducha, vyzbrojuje vůli spásnou vytrvalostí a povzbuzuje vždy k mravně dobrému: činí ji lépe připravenou a dosahuje větší jistoty v užívání naší vrozené svobody. Z toho důvodu je zcela nepravdivé, že zasahováním Boha se zmenšuje míra svobody našich volných úkonů. Neboť moc Božské milosti zmocňuje se člověka v jeho nitru a odpovídá zaměření jeho přirozenosti, protože vychází od Stvořitele jak naší duše, tak celé naší svobody, který uvádí v činnost každou věc podle její přirozenosti.

Jak poznamenává Andělský učitel, má milost Boží onu podivuhodnou zvláštnost a způsobilost zachovat každou přirozenost v jejím bytí, jakož i udržovat druh a způsob její činnosti, sílu a účinnost každé jednotlivé z nich, protože vychází od Toho, který tuto přirozenost vytvořil.

Co jsme uvedli o svobodě jednotlivců, to nachází bez obtíží uplatnění u lidí, žijících ve společenské sounáležitosti. Neboť co působí rozum a přirozený zákon u jednotlivého člověka, to působí ve společnosti lidský zákon, který je vydáván pro společné blaho občanů.

Některé z těchto zákonů se vztahují na to, co je podle přirozenosti dobré nebo zlé, nařizují jedno, zakazují druhé, s připojením odpovídajícího stanovení trestů. Avšak tyto zákony nemají svůj poslední důvod nikterak v lidské společnosti, neboť společnost není původcem lidské přirozenosti. Proto nevytváří ani dobro, odpovídající přirozenosti, ani zlo, odporující přirozenosti. Dobro a zlo jsou zde spíše již před společností, vychází zcela z přirozeného zákona, a musí se proto odvozovat ze zákona věčného. Příkazy přirozeného zákona, jež do sebe pojme lidské zákonodárství, mají proto sílu ne pouze lidského zákona, nýbrž spojují v sobě mnohem vyšší a vznešenější příkazovací moc, která vychází z přirozeného zákona samého a ze zákona věčného. Vzhledem k druhu lidských zákonů je většinou úlohou občanského zákonodárce za použití veřejných pevných zásad přivést občany k poslušnosti a zločince a lidi náchylné k přestupkům udržet v mezích, aby se tito zdržovali zla a byli přivedeni k úsilí po dobru, nebo aby přinejmenším nemohli způsobit občanské společnosti ani škodu, ani újmu.

Jiné zákony občanské moci nevycházejí ani bezprostředně a přímo z přirozeného práva, nýbrž z dalších důsledků a uplatnění těchto. Vztahují se na různé předměty, na které je přirozeným právem pamatováno jen zcela všeobecně. Tak přirozenost příkazuje, aby všichni občané přispívali k veřejnému klidu a blahobytu. Co mají pro toto učinit, jakým způsobem, jaká má být jejich činnost – to nestanoví přirozenost, nýbrž je určováno lidskou moudrostí. Tento životní řád, prozíravě promyšlený a oprávněnou vrchností do všech podrobností předepsaný, tvoří lidský zákon ve vlastním smyslu. Tento zákon příkazuje, aby všichni občané spolupůsobili za účelem dosažení cíle stanoveného státem, a zakazuje odchylovat se od něj. Tím, že je ve shodě a podpůrně navazuje na předpisy přirozenosti, vede k mravně dobrému a zdržuje od toho, co tomu odporuje. Z toho se vyrozumívá, že normy a pravidla pro svobodu, jak jednotlivců, tak celé lidské společnosti, spočívají zcela na věčném zákoně Božím.

Pro lidskou společnost proto nepozůstává pravá svoboda v tom, že každý činí, co se mu zlíbí – to by státnímu zřízení přineslo velký nepořádek, zmatení a zhroucení – nýbrž pozůstává v tom, že státní zákony nás zároveň podporují, abychom mohli vést život podle příkazů věčného zákona.

Svoboda vládnoucích ale nepozůstává v tom, aby mohli poroučet bez důvodů a svévolně. To by bylo hanebné, takže by to muselo přivést ke zkáze i státní zřízení. Spíše musí pravá podstata lidských zákonů spočívat v tom, že jejich původ z věčného zákona je jasně poznatelný a že jimi není nařizováno nic, co není obsaženo ve věčném zákonu jakožto výchozím bodu veškerého práva.

Nejvyšš moudře proto říká Augustin: „Poznáváš zároveň, jak věřím, že v onom časném (zákoně) bylo vše, co je v něm oprávněné a zákonné, odvozeno lidmi z věčného zákona“ [*O svobodné vůli*, kniha I., kap. 6., čl. 15].

Kdyby proto mělo být nějakou mocí vydáno ustanovení, které by odporovalo zákonům zdravého rozumu a bylo na škodu společnosti, pak by nemělo žádnou zákonnou moc, neboť by nebylo žádnou směrnicí spravedlnosti a odcizovalo by lidi dobru, pro něž tu společnost je.

Nutnost poslušnosti vůči nejvyššímu a věčnému rozumu, kterým není nic jiného než autorita Boha, který přikazuje a zakazuje, je proto dána současně s existencí lidské svobody. Platí to jak pro lidi jako jednotlivce, tak v jejich spojení do společnosti. Pro ty, kteří rozkazují, stejně dobře jako i pro ty, kteří poslouchají. A daleka toho, že by byla svoboda, tato nejvyšší oprávněná nadřazenost Boha, zrušena nebo nějak omezena, nachází tato v ní navíc svou ochranu a naplnění.

V tom spočívá pravé naplnění všech bytostí: aby usilovaly a dosáhly svého cíle. Ale nejvyšší cíl, o nějž má lidská svoboda usilovat, je Bůh.

Tuto nejvyšší pravdivou a vznešenou nauku poznáváme již světlem samého rozumu. Církev, poučena o ní příkladem a učením svého božského zakladatele, ji všude rozšířila a držela se jí: podle těchto zásad posuzovala vždy svůj vlastní úřad a vyučovala v nich křesťanské národy. V oblasti mravů stojí zákony evangelia nejen vysoko nad pohanskou moudrostí, ale navíc člověka výslovně vyzývají k neslýchaně svatému životu předků a přivádějí ho k tomu: přichází tím do větší blízkosti Boha a získává tak zároveň vyšší svobodu.

Církev vystupovala vždy s velkou silou k ochraně a zaštitění občanské svobody národů. Není zde místo k vypočítávání jejich zásluh v tomto směru, stačí poukázat na jedno: na otroctví, onu starou hanbu pohanských národů, což bylo odstraněno velkým dílem snahami a zprostředkováním Církve.

Rovnoprávnost a pravé bratrství (*germanitas*) mezi lidmi hlásal jako první ze všech Ježíš Kristus a byla to jen ozvěna Jeho slov, když apoštolé kázali: „Již není Žid, ani Řek, ani barbar, ani Skyt, nýbrž všichni jste bratři v Kristu.“ Vliv Církve v tomto vztahu je tak veliký a tak obecně známý, že ať již vkročila svou nohou na jakékoliv pobřeží, nemohly dlouho obstát surové zvyky jejích divokých obyvatel: v nejkratší době následovala za krutostí mírnost, za temnotou barbarství světlo pravdy. Ale i civilisovaným národům Církev prokazovala vždy velké dobrodiní: ať již tím, že vůči nespravedlnosti a násilí kladla odpor, nebo ochránila nevinné a slabé před škodami, nebo konečně tím, že usilovala o státní zřízení a dosažení takového pevného řádu, který by občané milovali pro jeho spravedlnost a cizinci se jej obávali pro jeho sílu.

Kromě toho je jasně zdůvodněnou povinností mít úctyplnou bázeň před autoritou a podřizovat se poslušně spravedlivým zákonům. Tak naleznou občané v síle a bdělosti zákonů ochranu proti zlovolnému porušování práva. Řádná moc je od Boha, a kdo se protiví moci, protiví se příkazům Boha. Tímto způsobem se poslušnosti dostává vznešené důstojnosti, neboť je takto prokazována nejoprávněnější a nejvyšší autoritě. Když ale chybí právo k poroučení, nebo kde bylo porušeno něco, co je proti rozumu, proti věčnému zákonu a proti příkazu Boha, pak je právem neposlechnout, totiž člověka, aby byla prokázána poslušnost Bohu. Tímto způsobem je uzavřen přístup tyranii a občanská moc nemůže na sebe strhnout všechno. Zůstává zachováno vlastní právo každému jednotlivému občanovi, domácí společnosti a všem úřadům státního zřízení: všichni požívají v plné míře oné pravé svobody, jež, jak jsme ukázali, spočívá v tom, že každý může žít podle zákonů a zdravého rozumu.

Kdyby se, když je všeobecně řeč o svobodě, pod tím myslela jen oprávněná a mravní svoboda, jak vyplývá z Našeho výkladu a přirozenosti věcí, pak by se nikdo neodvážil kárat Církev, jak se nejvýš neoprávněně děje, jako by byla nepřátelská svobodě jednotlivce nebo státního zřízení.

Ale po vzoru Lucifera, který vyřkl rouhavá slova „Nebudu sloužit“, usilují mnozí pod jménem svobody o absurdní bezuzdnost. K těm patří stoupenci tak široce rozšířeného a vlivného způsobu života, kteří odvozují své jméno od svobody (*libertas*) a chtějí být nazýváni liberály.

Podle povahy věci to jsou: jako ve filosofii naturalisté a racionalisté, tak v oblasti morálky a občanského života stoupenci liberalismu: od naturalistů vytýčené zásady přenášejí do mravů a praktického života. V základní myšlence celého racionalismu je vláda lidského rozumu nejvyšší. Rozum odmítá povinnou poslušnost božskému a věčnému Rozumu, prohlašuje se za nezávislý (*sui iuris*) a navrhuje tak sebe za nejvyšší princip, za původce a soudce vší pravdy. Stejným způsobem popírají stoupenci liberalismu jakoukoliv božskou moc, kterou bychom měli v životě poslouchat, tvrdí, že každý je sám sobě zákonem. Podle toho hlásají mravní nauku, kterou nazývají nezávislou. Ta zprošťuje, pod zdáním svobody, vůli od podřízenosti pod božské příkazy a snaží se přinést pro člověka současně neomezenou bezuzdnost.

Co z toho obzvláště vyrůstá pro lidskou společnost, lze nikoliv nesnadno poznat. Jestliže se jednou upevní předsudek, že člověk nad sebou nemá nikoho vyššího, pak z toho vyplývá, že pouto, které sjednocuje občanskou společnost, není dáno Někým, kdo stojí mimo a nad člověkem, nýbrž že se má hledat ve svobodné vůli jednotlivců: pak má státní moc svůj poslední původ v množství (lidu). A jestliže rozum jednotlivce je jediné směrodatný pro veškeré jednání soukromého života, pak je to rozum všech pro všechny společně ve veřejných záležitostech. V důsledku toho spočívá veškerá moc ve většině a většina národa je původcem veškerého práva a povinností.

To zcela odporuje přirozenosti, a sice ne pouze člověka, nýbrž podstatě všech stvořených věcí, chtít roztrhnout každou vazbu, která existuje mezi jednotlivcem nebo občanskou společností a Bohem, Stvořitelem, a proto nejvyšším zákonodárcem, neboť všechny stvořené věci musí stát v podstatném vztahu s Příčinou, z níž vzešly. A je zákonem pro všechno stvořené bytí, že může dosáhnout své dokonalosti jen tehdy, když zaujme postavení a stupeň, jaké vyžaduje přirozený řád: aby totiž nižší bylo podřízeno vyššímu a poslouchalo je.

Kromě toho je ale tato nauka nejvýš závazná jak pro soukromý život lidí, tak pro státy. Neboť jestliže je to skutečně rozum člověka, který jediný a jediné rozhodl v tom, co je vlastně pravdivé a dobré, pak je odstraněn vlastní rozdíl mezi dobrým a zlým. Pak už nebude rozlišováno podle věcné pravdy o tom, co je hanebné a co je úctyhodné, nýbrž bude to závislé na mínění a chuti jednotlivců: co je příjemné, to je též dovolené. Taková mravní nauka nemá zpravidla moc odstranit a uklidnit bouřlivé vášně, proto je tím vytýčena sama cesta ke všeliké zkáze životní pouti.

Ve veřejném životě se státní moc oddělí od svého pravého a přirozeného daného základu, o nějž se opírá celá její moc k podpoře všeobecného blaha: je to pak vůle většiny lidu, které přísluší potom zákonné rozhodnutí, co se má či nemá dělat – to je cesta úpadku do tyranského panství. Jestliže je jednou popřena nadvláda Boží nad člověkem a nad společenstvím lidí, pak už

v důsledku toho neexistuje ani žádné veřejné náboženství a všechny náboženské záležitosti budou opomíjeny.

Opřeno o svou domnělou suverenitu je množství (lidu) stále náchylné k nepokojům a k povstání. Když zmizí povinnosti a svědomí, zůstane k ovládnutí veřejnosti už jen moc. Ta ale není sama o sobě schopna udržet v mezích požadavky lidu. To dokazuje dostatečně denní boj proti socialistům a jiným bouřícím se rotám, kteří se již dávno usnesli na tom, od základu rozvrátit společnost.

Kdo posoudí věc nezaujatě, ten by mohl rozhodnout, zda takové nauky podpoří pravou lidskou svobodu, nebo tuto spíše převrací a dokonce úplně ničí.

Je jisté, že ne všichni stoupcí liberalismu sdílí takové názory, neboť tyto jsou samy o sobě tak nehorázné, že nahánějí hrůzu, a jsou zrovna tak zřejmě falešné, jako i příčinami největších zel. Přinuceni mocí pravdy nestydí se mnozí z nich za přiznání, ba dokonce to otevřeně uznávají: je to falešná svoboda, která vyvolala bezuzdnost, když se stále více rozmáhala za opomíjení pravdy a spravedlnosti. Proto by musela stát pod vedením a řízením zdravého rozumu, a právě proto být podřízena nutnému následování přirozeného práva a věčného zákona. Domnívají se pak, že na tom se musí zastavit: popírají, že svobodný člověk by musel být podroben zákonům, které Bůh vydal na jiné cestě, jež přesahuje přirozený rozum.

Avšak právě tím se dostávají do rozporu sami se sebou. Neboť jestliže máme – jak sami připouštějí, a nikdo to nemůže právem popřít – poslouchat vůli Boží, nejvyššího zákonodárce, jelikož je člověk plně v rukou Božích a k Bohu směřuje, pak z toho vyplývá, že nikdo nemůže odepřít povinnou poslušnost Jeho zákonodárné autoritě. Ano, když se lidský duch z toho vymaní a chce sám určovat, která a jak velká jsou práva Boží, jaké jsou Jeho úkoly, pak má úctyplnou bázeň před příkazy Božími jen zdánlivě a ne ve skutečnosti, a na místo autority a prozřetelnosti Boží nastupuje vlastní dobrozdání.

Proto musí být uznán věčný zákon s nenarušitelnou úctyplnou bází jako pravidlo života a z toho pak také všechny ony zákony, které Bůh vytýčil ve své nekonečné moudrosti a moci na jakékoliv Jím určené cestě a které poznáváme podle jasných a nijak pochybných známek. To platí tím spíše proto, že tento druh zákonů – jelikož mají tentýž původ a téhož původce jako zákon věčný – jest v naprostém souladu s rozumem a jest jimi zdokonalován zákon přirozený. Tento druh zákonů obsahuje totiž nauku, danou samým Bohem: naklání a řídí našeho ducha a vůli, aby se nezmátly. Kéž by proto zůstalo tak svaté a neporušené to, co se nemůže a ani nemá rozdělovat, a ve všech částech byla prokazována odevzdaná poslušnost Bohu, jak již předepisuje přirozený rozum.

Poněkud umírněnější jsou ve svých náhledech, ale nicméně si protiřečí sami sobě ti, kteří sice uznávají v zákonech Božích pravidlo pro mravní život jednotlivců, ale nikoliv pro stát. Podle jejich mínění je možno ve státních zákonech odchytil se bez bezpráví od Božích příkazů a není na ně třeba brát žádným způsobem ohled při zákonodárství. Z toho vyplývá zkázonosný důsledek: mezi státem a Církví by měla nastat odluka.

Avšak nemístnost takového tvrzení není těžké poznat: je přece v povaze společnosti, že poskytuje občanům prostředky a cesty k mravně dobrému vedení života, totiž podle zákonů Božích, neboť On jest pramenem veškeré mravní dobroty a vší spravedlnosti. Bylo by přece zřejmým rozparem, kdyby se společnost neměla starat právě o tyto zákony, ba dokonce kdyby mohla vydávat ustanovení proti nim zaměřená. Kromě toho patří také k povinnostem nejvyššího státního představitele vůči lidu starat se nejen o časné blaho a vnější záležitosti, nýbrž obzvláště pomocí moudrých zákonů o duchovní statky. Ale nic není vhodnější k jejich podpoře než zákony dané Bohem. Proto způsobují ti, kteří v usměrňování státem ponechávají nepovšimnuty Boží zákony, odklon vládní moci od její pravé úlohy, vyžadované samou přirozeností. Avšak ještě důležitější je, což jsme také již více než jednou zdůraznili, ono oboustranné vycházení si vstříc obou mocí, k němuž musí občas docházet, ačkoliv nejbližší účel občanské moci je jiný a také působí jiným způsobem, než jak je tomu v případě duchovní moci. Neboť obě moci mají přece tytéž poddané a nezřídka se stává, že obě moci rozhodnou o témže předmětu, i když ne ze stejného hlediska. Každý rozpor je nerozumný a odporuje zjevně nejvyšší moudré vůli Boží. Proto musí být dána, pro případ, že se takový někdy vyskytne, určitá norma a pravidlo, kterými lze odstranit příčiny rozkolu a napětí a jimiž se umožní jednomyslná spolupráce.

Ne neprávem byla tato svornost srovnávána se spojením mezi duší a tělem. Toto je užitečné pro obě strany: nastane-li odloučení, pak je to zkázonosné, jmenovitě pro tělo, neboť zhasíná jeho život.

Pro větší jasnost proto musí být jednotlivě posouzeny různé druhy svobody, jak se dnes vytyčují jako požadavek naší pokrokové doby.

Začněme tím, co se požaduje pro každou jednotlivou osobu a co tolik odporuje ctnosti nábožnosti: tzv. svoboda kultu. Základní myšlenka, o níž se tato opírá, je tato: každý má volnou ruku vyznávat jakékoliv libovolné náboženství nebo i vůbec žádné. A přece je beze všech pochybností největší a nejsvětější ze všech povinností člověka ta, jež lidem přikazuje zbožnost a úctu k Bohu. To vyplývá z toho, že jsme neustále pod mocí Boha a jsme řízeni vůlí a prozřetelností Boží, od Něj jsme vyšli a k Němu se musíme vrátit.

K tomu přistupuje, že pravá ctnost nemůže být bez náboženství: je proto nábožnost mravní ctnost, jejíž povinnosti se vztahují na vše, co vede k Bohu, pokud je pro člověka posledním a největším dobrem. Proto nábožnost, jež koná to, co přímo a bezprostředně je zaměřeno k uctívání Boha, je na špičce všech ctností a tyto přijímají své řízení skrze ni. Tážeme-li se ale, které z různých, vzájemně si odporujících náboženství máme následovat, tak nás bez pochyb odkazuje už zdravý rozum k onomu jedinému, které Bůh ustanovil a které Jeho prozřetelnost vyznamenala jistými vnějšími známkami, podle nichž je mohou všichni lidé snadno poznat, neboť omyl v otázce takové důležitosti by měl nejzávažnější důsledky. Svoboda v právě jmenovaném smyslu by proto člověku přiznávala oprávnění beztrestně porušovat svou nejsvětější povinnost a zpronevřit se jí, odvrátit se od neproměnného dobra a přiklonit se ke zlému. To však není, jak jsme řekli, svoboda, nýbrž zneužití svobody, jakož i hanebné otroctví duše pod hříchem.

Když uvažujeme právě o této svobodě v souvislosti s životem státu, pak podle ní stát nemá důvod ctít Boha nějakým veřejným způsobem nebo chtít Jeho uctívání, nemá důvod dávat

přednost žádnému náboženství, neboť všechna mají být považována za stejně oprávněná, bez jakéhokoliv ohledu na lid, ani tam ne, kde lid vyznává náboženství katolické.

To by mohlo být správné jen za předpokladu, že pospolitost lidí ve státě nemá vůči Bohu žádné povinnosti nebo možnost beztrestně se jich zříci: oboje je ale zjevně falešné. Neboť není pochyb o tom, že sdružování lidí do společnosti má původ ve vůli Boží, ať již uvažujeme o jejích povinnostech či o její formě, totiž autoritě, o jejím původu nebo o četných a velkých výhodách, které člověku přináší.

Je to Bůh, který člověka stvořil k pospolitému životu a umístil ho do svazku bytostí stejného druhu, aby ve společnosti přijal to, co jeho přirozenost vyžaduje a čeho by pro sebe nemohl sám dosáhnout. Proto má občanská společnost, právě protože je společností, uznat Boha jako svého Otce a Původce a sloužit mu jako svému Pánu a Veliteli v úctyplné bázni. Stát bez Boha, nebo též – což nakonec vyjde nastejno – stát, který se chová, jak to vyjadřuje, ke všem náboženstvím lhostejně a tato bez rozlišování uznává za rovnocenná, staví se do protikladu ke spravedlnosti a rozumu.

Jestliže je tedy pro stát nezbytné, aby se hlásil k jednomu jedinému náboženství, má se hlásit k jedině pravému náboženství. Toto jako takové poznat, jmenovitě v katolických státech, není nijak zatěžko, neboť na sobě zřetelně nese známky pravdy. Rozumní státníci, kteří jsou v čele vlády, mají tedy toto zachovat a chránit, když jim jde o to, k čemu jsou zavázáni: moudrým a účelným způsobem podporovat blaho občanů. Veřejná moc je zde přece ustavena pro blaho poddaných, a ačkoliv jejím nejbližším účelem je úloha podpořit štěstí života na tomto světě, přesto nemají člověku ztěžovat, nýbrž spíše ulehčovat, dosažení onoho nejvyššího a posledního dobra, v němž spočívá věčná blaženost člověka, ale při podceňování náboženství k tomuto nemůže dospět.

Vše jsme přece důkladně projednali již dříve. Nyní chceme jen připomenout, že taková svoboda je jak pro vládnoucí, tak i pro ovládané nejvýš škodlivá. Oproti tomu náboženství přináší neobyčejný prospěch: převádí první původ vší moci na Boha samého a přikazuje s největší vážností představitelům států, aby byli pamětlivi svých povinností, nevydávali žádné nespravedlivé a tvrdé příkazy a stáli svým národům v čele s mírností a s jakousi otcovskou láskou. Právě tak žádá náboženství od občanů, aby se podřizovali řádné moci jako sluhům Božím. Tak náboženství spojuje vládu a podřízené nejen poutem poslušnosti, nýbrž i úctyplnou bázní a láskou. Zakazuje povstání a všechny podniky, které jsou schopné narušit veřejný pořádek a klid, a které proto dávají podnět k většímu omezení občanské svobody. Jak velice náboženství přispívá k podpoře dobrých mravů a jak dobré mravy ke svobodě, o tom se zde nechceme zmiňovat, neboť rozum to dokazuje a dějiny to potvrzují: stát je tím svobodnější, bohatší a mocnější, čím je mravně výše.

Je třeba zde také v krátkosti promluvit o svobodě projevu a neomezené svobodě tisku. Že taková svoboda, která nemá pravidla a překračuje jakoukoliv míru a všechny hranice, nepředstavuje žádný právní nárok, nepotřebujeme připomínat.

Právo se vztahuje na něco mravně dobrého. Jak jsme již častěji prohlásili a ještě častěji musíme připomínat, je proto nemístné tvrzení, že je přirozeností dána a bez rozdílu existuje pravda a lež,

mravnost a zločin. Co je pravdivé, co je dobré, to má právo na to, aby se v moudré svobodě šířilo ve společnosti, aby se toto právem dostalo všem. Oproti tomu jsou lživá mínění, tento největší mor ducha a zločin, který ničí charakter a mravy, právem vrchností důsledně potlačována, aby se nerozšiřovala ke škodě všeho.

Je správné, že autoritou zákonů jsou právě tak drženy v mezích bludy prostopášného ducha, jež jsou zajisté utlačováním nezkušeného lidu, jako vykonávané bezpráví veřejnými násilnostmi na slabších. A to tím spíše, že většinou větší část obyvatelstva není schopna buď vůbec, nebo jen velmi těžko se chránit před zdánlivými důvody a klamnými závěry, zvláště když tyto lichotí žádostivostí. Připuštěním neomezené svobody projevu a tisku nezůstane už nic svaté a neporušené, nic nebude ušetřeno, ani ony nejvyšší a nejvyš pravdivé soudy naší přirozenosti, v nichž má lidské pokolení zároveň společné a nejvyš ušlechtilé dědictví. Tímto způsobem nastupuje všeobecné zatmění pravdy a – jak se často stává – získávají snadno převahu zhoubná mylná mínění všeho druhu. Bezuzdnost se tím podporuje stejnou měrou, jako trpí škodu svoboda, zatímco naopak svoboda je tím větší a jistější, čím více je spoutána bezuzdnost.

Kde se oproti tomu jedná o věci, o nichž je možno mít různá mínění, která jsou Bohem člověku svěřena, aby je zkoumal, tam by samozřejmě měl každý zastávat to, co myslí, že je nejlepší, a bez překážek se vyslovit, co si myslí. Není to nepřirozené, neboť svoboda tohoto druhu nespádá nikdy člověka k potlačování pravdy, ale vede ho často k tomu, aby ji odkryl a vynesl na světlo.

Stejně platí také ohledně tzv. svobody vyučování. Jelikož nemůže být pochybováno o tom, že jediné pravda má naplňovat duchy, v níž rozumové bytosti nacházejí jim odpovídající dobro, svůj cíl a své naplnění, tak má i vyučování učit jen pravdě, ať se již obrací k nevědomým, nebo věduícím: k prvním, aby jim sdělilo pravdu, k druhým, aby je v ní utvrdilo. Proto je výslovnou povinností učitele osvobodit duchy od omylu a chránit je pevnými zásadami proti falešným míněním. Z toho je jasné, jak nerozumná je výše uvedená svoboda a opravdu schopná zvrátit duchy od základu: jestliže totiž každý věří, že se smí podle libosti učit všemu, co si myslí. Takovou bezuzdnost nemůže stát občanům dovolit, aniž by se provinil proti svým povinnostem. Tím méně pak, když autorita učitele má velký vliv na posluchače a žák sám je jen velmi zřídka schopen přezkoušet, zda učitel předkládá pravdu, nebo omyl.

Jestliže proto má být tato svoboda mravně dobrá, pak se musí také pohybovat v pevných hranicích, v jejich mezích, aby se umění vyučování nezvrátilo v nástroj náuky.

Učitel má učit jediné a pouze pravdě. Ta je dvojího druhu: jedna se týká přirozeného řádu, druhá nadpřirozeného. Přirozené pravdy, jako nejvyšší zásady přirozeného rozumu a bezprostřední důsledky z nich, vytvářejí určitým způsobem společné dědictví lidského pokolení. Na nich, na této základně spočívá mravnost, spravedlnost, náboženství, ba samo propojení lidské společnosti. Nebylo by proto nic zločinnějšího a pošetilejšího a více poškozujícího lidskou přirozenost než beztretně připouštět její poškozování a narušování. S nemenší bází je ale třeba zachovávat nejposvátnější a cenný poklad všech statků, k jejichž poznávání dospíváme poučením přímo od Boha. Mnohými a osvětlujícími důkazy zjišťují teologové základní bohovědy určité základní pravdy jako existenci božského zjevení, vtělení jednorozeného Syna Božího k vydání svědectví pravdě, ustanovení Církve jako dokonalé společnosti, jejíž hlavou je On sám a s níž přislíbil zůstat do konce času. Této společnosti svěřil všechny pravdy, jimž učil, a při tom stanovil, aby je

zachovávala, chránila a vykládala mocí řádné autority. Zároveň přikázal všem národům, aby poslouchaly Jeho Církev přesně tak, jako jej samého. Kdo tak neučiní, dojde věčné záhuby.

Tak je tedy zcela jasné, že člověk má v Bohu svého nejlepšího a neomylného Učitele, který je pramenem a původcem veškeré pravdy, a v Jeho jednorozeném Synu, který je v lůně Otce, cestu, pravdu a život, pravé světlo, jež osvěcuje každého člověka, přicházejícího na tento svět, jehož učení mají všichni naslouchat: „A všichni budou Bohem poučeni.“

Ale v otázkách víry a mravů povolal Bůh k účasti na Svém božském učitelském úřadě Církev a vybavil ji Svou božskou ochranou, darem neomylnosti. Je proto nejvyšší a nejjistější učitelkou smrtelníků a má nedotknutelné právo na svobodu svého učitelského úřadu. Církev, jež čerpá celou svou sílu z nauky přijaté od Boha, ve skutečnosti neměla od nejstarších dob jinou starost než svědomitě plnit úlohu, kterou jí předal Bůh: byla silnější než všechny překážky, které ji obklopují, a nikdy se nevzdala boje o svobodu svého učitelského úřadu. Takovým způsobem Církev osvobodila celý zemský okruh od hanebné pověry a zjednala opět nabytí jeho sil skrze křesťanskou moudrost.

Ale je to sám rozum, který poskytuje plnou jasnost, že mezi pravdami, zjevenými Bohem, a těmi, jež poznáváme z přirozeného řádu věcí, nemůže dojít k rozporu. Proto musí být to, co by se kdy ocitlo s oněmi pravdami v rozporu, nutně falešné.

Proto se učitelský úřad Církev nejen nestaví proti duchu bádání ani vědeckého úspěchu, ani není nepřítelem vzdělání a kulturního pokroku lidstva, nýbrž velmi přispívá k tomu, aby šířila světlo a tím vytvářela ochranu a jistotu. Z téhož důvodu je Církví podstatně podpořena lidská svoboda, neboť je to slovo Ježíše Krista, Vysvoboditele, že člověka činí svobodným pravda: „Poznáte pravdu a pravda vás osvobodí.“

Proto ony oprávněné a nutné zákony, jež vytyčují hranice naukám lidí a které jsou souhlasně vyžadovány Církví a rozumem, nemohou pro pravou svobodu vytvářet žádný důvod ke stíznosti a nemohou se pro pravou vědu stát obtěžujícími. Církev má při tom, jak to všude ukazuje zkušenost, na zřeteli nejprve a obzvlášť ochranu křesťanské víry, ale usiluje také o to, aby byl pěstován a podporován každý druh vědy. Neboť korektnost vědy je sama o sobě něco chvályhodného a zasluhuje si, aby se o ni usilovalo. Co se dále týče učení jakéhokoliv druhu, jaké se dosahuje zdravým rozumem a jež odpovídá skutečnosti věcí, tak toto přispívá nemálo k ozřejnění toho, co věříme na základě božského zjevení. Je to ve skutečnosti Církev, které vděčíme za tak velké blahodárné činy: je pověstná tím, že zachovala odkaz moudrosti starých, všude zřizovala domov vědám, vždy povzbuzovala usilující duchy a s velkým nadšením pěstovala pravé umění, které obzvlášť okrašluje a zdobí náš vzdělaný věk.

Ani toto by nakonec nemělo být opomenuto mlčením: pro lidskou činnost zůstává otevřeno nesmírně široké pole, na němž by se mohl přirozený rozum neomezeně cvičit – totiž ve všech otázkách, které nemají žádnou souvislost s křesťanskou naukou víry a mravů, nebo o nichž Církev nevydala žádná autoritativní rozhodnutí. Ponechává tyto otázky ke svobodnému posouzení učenců, bez uplatňování své autority. Tito mohou provádět svá bádání o nich bez vyjádření z církevní strany.

Z řečeného vyplývá, co si máme myslet o druhu svobody, o kterou stejně horlivě usilují a jíž si cení stoupci liberalismu. Na jedné straně ji sice pro sebe a pro státní zřízení natolik rozšiřují, že nesdílejí žádné pochybnosti o tom, otevřít dveře a brány všem zvráceným míněním, na druhé straně kladou Církvi do cesty mnohonásobné překážky a omezují její svobodu, nakolik je jen možno, ačkoliv nauka Církve nejen neposkytuje žádný podnět k obavám o nějakou újmu, nýbrž spíše lze od ní očekávat jen velké výhody.

Velmi oslavována je také tzv. svoboda svědomí. Jestliže se jí rozumí tak, že každý může podle libovůle Boha uctívat nebo ne, pak je toto již výše řečeným dostatečně vyvráceno.

Může ale být pojímána také v tom smyslu, že člověku v občanské společnosti je dovoleno činit bez zábran vůli Boží podle příkazů svého svědomí a provádět Jeho příkazy. To je pravá a přiměřená svoboda, jaká přísluší dětem Božím. Chrání důstojnost lidské osoby nejušlechtilejším způsobem a je povznesena nad jakékoliv nucení a jakýkoliv násilný čin. Odtud byla Církvi vždy žádoucí a obzvlášť drahá. Tento druh svobody žádali pro sebe vytrvale apoštolé, tu považovali obránci víry ve svých spisech za nedotknutelnou, tu posvěcovaly početné zástupy svou mučednickou krví.

Plným právem, neboť tato křesťanská svoboda podává svědectví o nejvyšším a absolutně oprávněném vrchním panství Boha nad člověkem a právě tak o první a nejvyšší povinnosti člověka vůči Bohu. S pobuřujícím a neposlušným smýšlením nemá nic společného a není jí nic vzdálenějšího než chtít odpírat poslušnost veřejné moci. Neboť lidská moc má potud právo poroučet a vyžadovat poslušnost svých příkazů, pokud se nedostane do rozporu s mocí Boží a pohybuje se v řádu, stanoveném jí od Boha. Jestliže ale je vydán rozkaz, který stojí ve zjevném rozporu s vůlí Boží, pak dochází k odpadu od tohoto řádu a zároveň k protikladu s autoritou Boží, proto je správné neposlechnout.

Oproti tomu stoupci liberalismu, kteří přikládají světské moci pánovitou a neomezenou plnost moci a kteří by chtěli poznat život vedený bez jakéhokoliv ohledu na Boha, neuznávají nijak spojení svobody s mravností a náboženstvím, jak jsme o něm mluvili. Hanobí proto každé opatření pro zachování tohoto spojení jako porušování práva a jako zločin proti státu. Kdyby tomu tak skutečně bylo, pak by nebyla žádná natolik hrozná vláda, které bychom se neměli mlčky podříditi!

Je nejtoužebnějším přáním Církve, aby tyto nauky, o kterých jsme My v podstatě a v krátkosti promluvili, pronikly také ve skutečném použití do všech odvětví státního zřízení. Neboť v nich je dán účinný léčebný prostředek pro škody naší doby, jež opravdu nejsou ani řídké, ani lehké, a které jsou převážně plody těchto tak vysoce ceněných svobod, od nichž se očekává spása a sláva. Avšak tyto naděje zahanbil výsledek: vyrostly z nich nikoliv sladké a léčivé, nýbrž hořké a nenávisné plody. Chceme-li mít ozdravný prostředek, vraťme se opět ke zdravým zásadám, na nichž jedině spočívá zachování pořádku, od nichž můžeme s důvěrou očekávat ochranu pravé svobody.

Nicméně Církev bere s mateřským porozuměním v úvahu lidskou slabost, která tak těžce doléhá na váhu. Neodvrací se od duchovních proudů současnosti a našich časových poměrů. Z těchto důvodů sice přiznává nároky jedině a pouze pravdě a mravně dobrému, ale oproti tomu nevznáší

námítky proti tomu, že přece státní moc trpí tak mnohé, co není ani správné, ani spravedlivé: buď aby předešla ještě většímu zlu, nebo aby dosáhla či zachovala určité dobro. Trpí přece i Bůh, ačkoliv je nejvyšší dobrý a všemohoucí, ve své nejvyšší moudré Prozřetelnosti zlo ve světě: dílem, aby nebylo zabráněno větším dobrům, dílem, aby nevzniklo ještě větší zlo. Je přiměřené, aby Ten, který řídí svět, sloužil za vzor pro řízení států: když totiž lidská autorita nemůže zakázat každé jednotlivé zlo, pak musí ponechat mnohemu prostor a nechat nepotrestané, co však přece potrestá božská Prozřetelnost, a to právem [Sv. Augustin, *O svobodné vůli*, kniha I., kap. 6, čl. 14].

I když za takových okolností mimochodem a kvůli všeobecnému blahu, a pouze proto, lidský zákon něco zlého může, nebo dokonce musí trpět, tak přece nemůže a nemá zákon schvalovat zlé nebo je jako takové chtít. Neboť zlo jako takové je olupování o dobra, a je proto v protikladu se všeobecným blahem, a o ně má přece zákonodárce usilovat a chránit je nejlepším možným způsobem. I v tomto ohledu má lidský zákon napodobovat Boha, který sice zlo na světě připouští, ale přitom ani nechce, aby ke zlu docházelo, ani nechce, aby k němu nedocházelo, ale chce připouštět, aby ke zlu docházelo [Sv. Tomáš Akvinský, *Summa theol.*, P. I, qu. 19, a. 9, ad 3]. Tato věta Andělského učitele obsahuje v krátkosti celou nauku o trpění zla. Jestliže však chceme tuto otázku správně posoudit, musíme přiznat: státní zřízení se vzdaluje svému ideálu tím více, čím více je nuceno trpět ve státě zlo. Kromě toho musí toto trpění zla, jelikož je mírou politické moudrosti, nalézt své hranice v rámci posledního účelu státního života, tj. ve zdravém všeobecném stavu. Kdyby mu proto mělo přinášet škodu a mělo-li by se tím zlo ve státě ještě zvětšovat, pak v důsledku toho není dovoleno mu ustupovat, protože za takových poměrů se nedosahuje ničeho dobrého; jestliže se ale stane, že kvůli zvláštním státním a časovým poměrům Církev mlčí k určitým moderním svobodám – ne jako by je schvalovala, nýbrž že jejich ponechání považuje za účelné –, pak by určitě při nástupu lepších časů využila své svobody a napomínáním, varováním, neustálými prosbami se odpovědně snažila, aby splnila úřad, odkázaný jí Bohem, totiž péči o věčnou spásu lidí. Avšak pravdou vždy zůstane, že všeobecná, bez rozdílu poskytovaná svoboda, jak jsme častěji zdůraznili, nesmí být sama o sobě zaváděna, neboť protirečí rozumu, že by falešné mělo mít stejné právo jako pravé.

A co se týče obzvláště tolerance, musíme se divit, jak dalece jsou stoupenci liberalismu vzdáleni oné správné míry moudrosti, jak ji vidíme u Církve. Zatímco totiž občanům dovolují ve všech zmíněných otázkách neomezenou svobodu, překračují veškerou míru a dospívají nakonec až tam, že se zdá, že jim pravda a dobré mravy už neplatí víc než faleš a hanebnost. Oproti tomu obviňují Církev, sloup a základ pravdy a neúplatnou učitelku čistých mravů, z nesnášenlivosti a tvrdosti, protože tato, podle své povinnosti, vytrvale odmítá tento bezuzdný a hanebný druh tolerance a jeho povolování prohlašuje za nedovolené. Když tak činí, tak při tom vůbec nepozorují, že označují něco chvályhodného za chybu. Ale ačkoliv se tolik chlubí svou tolerantností, jsou s ní ve skutečnosti nezdůvodnitelně skoupí a skrblí s ní vůči katolíkům a titíž lidé, kteří mají pro každého bez rozdílu marnotratně svobodu, zdráhají se všude ponechat svobodu Církvi.

Shrňme teď krátce pro přehlednost celou Naši řeč do podstatných bodů spolu s důsledky, jež z toho vyplývají. Základní myšlenka je ta, že každý člověk se nejvyšší skutečně a trvale nachází pod mocí Boha. Proto je lidská svoboda, která by nebyla podřízena Bohu a poddána Jeho vůli, naprosto nemyslitelná. Popírat existenci tohoto svrchovaného panství Boha nebo je nechť střípět

– to není otázkou svobodného člověka, nýbrž toho, kdo svou svobodu zneužívá ke vzpouře. A z takového zaměření ducha se vyvíjí a v něm pozůstává základní chyba liberalismu.

Ten má ale různé formy. Právě vůle se může různým způsobem jakož i v různém stupni zpronevřovat poslušnosti, která přísluší Bohu nebo těm, kterým Bůh dal podíl na své moci.

Odmítat zásadně svrchované panství Boha nejvyššího a vzpírat se zcela jakékoliv poslušnosti, jak ve veřejném životě, tak i v soukromém a domácím životě, to je největším zvrácením svobody, a proto zároveň i nejhorší druh liberalismu. O něm proto zcela naprosto platí, co jsme dosud proti němu řekli.

Blízce s tím spřízněná je nauka těch, kteří každopádně uznávají svrchované panství Boha, našeho Stvořitele a Pána, jako nutnost, neboť na Jeho mocné vůli spočívá celý přírodní řád, ale na zákony víry a mravů, jež jsou nadpřirozené a Bohem zjevené, drze odmítají bráti ohled. Jak velice se i oni mýlí a protiřečí sami sobě, viděli jsme výše. Tato nauka tvoří hlavní a základní myšlenku, na níž spočívá ona zhoubná zásada o odluce Církve od státu. A přesto je jasné jak slunce, že obě moci, ačkoliv se ve svých úlohách liší a nemají stejnou důstojnost, přece mají svorně spolupracovat a vzájemně si ve shodě poskytovat služby.

V této otázce se vytvořilo dvojí mínění. Většina totiž chce odloučit stát od Církve zcela a úplně, a sice tak, že podle jejich mínění má Církev zůstat ve všech právních vztazích veřejného života, v institucích, v zákonech a ve státních úřadech a ve vyučování mládeže zcela nepovšimnuta, tak jako by vůbec neexistovala. Nejvýš je jednotlivým občanům dovoleno, jestliže se jim to zdá dobré, vykonávat své náboženství soukromě.

Vůči těmto platí celá váha důvodů, jimiž jsme vyvrátili mínění, že by se měly záležitosti Církve a státu zcela oddělit. K tomu jen ještě přistupuje, že je zcela nemístné, aby jednotlivý občan státu měl Církvě prokazovat úctu, ale stát jako celek by jí směl opovrhovat!

Druzí nepopírají existenci Církve: to se jim zdá být nemožné, ale upírají jí charakter dokonalé společnosti, kteréžto, jako takové, od počátku náleží právo. Tvrdí, že Církvě nepřísluší vydávat zákony, vynášet rozsudky, postihovat tresty, nýbrž má prý dávat jen napomenutí, rady a směrnice, kterým se máme podrobovat jen z vlastního popudu a dobrovolně. Touto pošetilostí je znetvořena podstata této božské společnosti, oslabena a omezena její autorita, učitelský úřad a celá její působnost. Zároveň se rozšiřuje mocenská oblast světského zákona natolik, že Církev Boží je podrobována vládě a moci státu nejinak než nějaké svobodné sdružení občanů.

Toto je vyvráceno důkazy, jichž užívají apologeti a jež jsme také zdůraznili My, jmenovitě v Naší encyklice *Immortale Dei*. Z toho vyplývá, že podle ustanovení Božího Církev vlastní vše, co patří k bytnosti a k právům řádné, nejvyšší a všestranné dokonalé společnosti.

Mnozí pak neschvalují odluku Církve od státu, přesto se však má, podle jejich názoru, působit k tomu, aby se Církev sklonila a přizpůsobila ve všem smyslu době, což dnešní státnická moudrost vyžaduje v politických otázkách. Tento názor je mravně dobrý tehdy, jestliže je pochopen správným způsobem, který se nedostává do rozporu s pravdou a spravedlností. Církev

se přece projevuje jako povolná a dovoluje tak mnohé podle časových okolností s ohledem na nějaké velké dobro, co se může provést bez zranění její svaté povinnosti.

Jinak ale vypadá otázka, když se jedná o předměty a nauky, kterými byly způsobeny zvrácenost mravů a falešný soud proti právu Božímu. Nikdy nemůže nastat doba, jež by už nepotřebovala náboženství, pravdu, spravedlnost. Tyto nejvyšší a nejposvátnější statky stojí podle příkazu Boha pod ochranou Církve, a proto není nic obłudnějšího než mínění, že by Církev měla mlčky strpět špatnost nebo bezpráví, nebo že by měla zavírat oči před tím, co škodí náboženství.

Tak tedy z řečeného vyplývá, že není v žádném případě dovoleno podporovat, hájit nebo dovolovat svobodu ve vytváření mínění, v písemném zpracování, ve vyučování jakož ani nerozdílnou svobodu náboženství, jako kdyby všechny tyto svobody byly od přírody danými lidskými právy. Neboť kdyby byly skutečně dány od přírody, pak by existovalo právo k odmítnutí svrchovaného panství Boha a lidská svoboda by nemohla být řádně uspořádána žádným zákonem.

Rovněž z toho vyplývá, že tyto různé druhy svobody mohou sice být z oprávněných důvodů trpně snášeny, avšak s ohraničujícím omezením, aby se nezvrhly v prostopášnost a bezuzdnost.

Kde však jsou tyto svobody podle zvyku zavedeny, pak jich mají občané užívat k tomu, aby jednali správně, a občané mají ve svém úsudku o těchto svobodách převzít náhled, který o nich má Církev. Každá svoboda se totiž může považovat za oprávněnou potud, když poskytuje více možností k mravně dobrému – nikdy ale nic nad to navíc.

Kde vláda vykonává na občanskou společnost takový nátlak, že tato těžce trpí pod nespravedlivou mocí, nebo kde vláda odpírá Církvi jí náležející svobodu, pak je mravně dobré snažit se o jiné státní uspořádání, které by dovolovalo svobodnou činnost, neboť pak se nejedná o úsilí po neomezené a neřestné svobodě, nýbrž hledá se ulehčení v zájmu všech a děje se tak jedině a jenom proto, aby nebyla odnímána možnost činit dobré tam, kde pro zlo existuje neomezená svoboda.

Také není žádným bezprávím dát přednost státní formě uspořádané lidově, pod podmínkou, že přitom zůstane zachována katolická nauka o původu a držení veřejné moci. Církev nezavrhuje žádný druh a způsob státu, jen když je sám o sobě prospěšný blahu občanů, ale chce, jak to i poroučí přirozenost, aby byly ustaveny bez jakéhokoliv narušování práv a obzvláště za plného zachování práv církevních.

Je mravně úctyhodné podílet se na veřejném životě, není-li někde stanoveno jinak, s ohledem na zvláštní věcné a časové poměry. Ano, Církev označuje za dobré, že se každý namáhá o dosažení nejlepšího pro všechny a podle svých sil přispívá k ochraně, k udržení a prospěchu státu.

Ani to nevytyčuje Církev jako povinnost, aby se její členové vyhýbali službě někomu, kdo stojí mimo, ani žádnému vládci – za předpokladu, že se tak může dít bez porušení spravedlnosti. Kromě toho ani nekárá ty, kteří chtějí způsobit, aby pospolitost žila podle svých zákonů a občané měli co největší prostor pro zvyšování blahobytu.

Církev byla vždy zvyklá stát nade vše věrně po boku rozvoji občanských svobod, spojených se zachováváním pravé míry. To dosvědčují obzvláště italská města: municipální ústava (obecní správa) jim dodávala vysoký rozmach, bohatství a slávu v určité době, kdy blahodárný vliv Církve pronikal bez zábran všechna pravidla státního zřízení.

Doufáme, Ctihodní bratři, že to, o čem jsme vás nyní poučili na základě víry a rozumu z moci Našeho Apoštolského úřadu, stane se v budoucnu plodným pro velmi mnohé, když spojí své úsilí s Námi. My však pozdviháme své zraky s pokorným srdcem a úpěnlivou prosbou o pomoc k Bohu, neustávající Ho prosit, aby milostivě ráčil vylít v hojné míře světlo Své moudrosti a Své rady na lidi, aby prodchnuti těmito ctnostmi poznali to pravé v těchto nejvyšších důležitých otázkách a jako důsledek toho žili ve shodě s pravdou v soukromé i veřejné oblasti, v každé době, s neotřesitelnou stálostí.

Jako závdavek těchto nebeských darů a na svědectví Naší blahovůle udělujeme Vám, Ctihodní bratři, a Vám, poddanému lidu a kléru, z celého srdce požehnání v Pánu.

Dáno v Římě u sv. Petra, dne 20. června roku 1888, jedenáctého roku Našeho pontifikátu.

